

שתיקת הקוקיות

על רקע ההיסטוריה המסוכסכת והעקובה מדם של אירופה, יכולה אולי שווייץ לברך את עצמה על שאינה מעוררת רגשות עזים. דומה שאיש – להוציא את השווייצרים עצמם, כמובן – אינו רוחש לה הערצה סוחפת או איבה עזה. ברוב המקרים, הביקורת המופנית כלפיה מסתכמת בלגלוג קל על אופיים היבשושי-משהו של השווייצרים ועל תרומתם הצנועה עד מאוד לאנושות. הלשונות העוקצניות ביותר התקשו למצוא פגמים חמורים ממש באומה ההררית השלווה. "איני אוהב את שווייץ", הכריז הסופר האנגלי אוסקר ויילד. "היא לא הפיקה מקרבה דבר מלבד תיאולוגים ומלצרים". המשוררת והעיתונאית המושחזת דורותי פרקר התבטאה בסרקזם דומה. "השווייצרים הם עם נקי וחרוץ, והצעיר שבהם הוא בן שבעים וחמש שנה", כתבה. "הם מייצרים חלב, גבינה, שוקולד ושעונים – וכל אלה, בחשבון אחרון, הרי אינם נחוצים כל כך". וכלום יכול משהו לשכוח את אמירתו האלמותית של אורסון וולס מתוך האדם השלישי, המשווה בין איטליה – שתחת שלטון בני הבורג'יה המושחתיים ידעה שלושים שנה של "לוחמה, אימה, רצח ושפיכות דמים", אך גם העניקה לעולם את מיכלאנג'לו, את לאונרדו דה וינצ'י ואת הרנסנס – ובין שווייץ, אשר זה חמש מאות שנה נהנית משלום ומדמוקרטיה, וכל שעלה בידה להציע למין האנושי הוא שעון קוקייה?

השווייצרים הרוויחו ביותר את היחס שווה הנפש, המתובל לעתים בקורטוב של קנאה, שמפגינים אחרים כלפיהם. ככלות הכל, הם הקפידו במשך מאות שנים על התרחקות מן המהומה האלימה של הפוליטיקה העולמית ומן העימותים המזוינים שקרעו את היבשת לגזרים. לאורך תקופה ארוכה, נמנעו השווייצרים מלהצטרף לברית או לחזית שעלולה הייתה לתבוע מהם לנקוט עמדה מדינית, צבאית או כלכלית נגד גורם כלשהו. ואמנם, אף ששווייץ

משמשת אכסניה למטות הפעולה של ארגונים בינלאומיים רבים, היא מצאה לנכון להצטרף לאו"ם רק בשנת 2002, ועד עצם היום הזה אינה חברה באיחוד האירופי. הניתוק הזה כנראה אינו מעכיר את שלוות רוחו של איש – לא כל שכן את זו של השווייצרים עצמם. גם בעת הנוכחית, לאחר שהדי הקרבות האחרונים באירופה שכחו זה מכבר, מצטיירת שווייץ בעיני רבים כאי של ביטחון, יציבות ושפיות.

מה חבל שהדימוי הפסטורלי הזה נקנה במחיר של התעלמות מאמות מידה ערכיות בסיסיות, שכל אומה נאורה מחויבת בשמירתן. שורה של צעדים דיפלומטיים שנויים במחלוקת שנקטה הממשלה השווייצרית בחודשים האחרונים מבהירה זאת היטב. צעדים אלה, המבטאים להיטות יוצאת מגדר הרגיל לרצות את הגרועים שברודנים ובטרוריסטים, מעמידים בסימן שאלה – ולא בפעם הראשונה – את יושרתם הציבורית ואת תבונתם המדינית של מניפי דגל הנייטרליות. יתר על כן: הם מעידים על התהום המוסרית הפעורה לרגלי כל אלה העשויים להתפתות ולאמץ את הדוגמה שמציבה שווייץ – פיתוי שאין להקל ראש בכוחו ובהיקף הנזק שיש ביכולתו לחולל.

לפני חודשים ספורים, ב־20 באפריל 2009, אירחה שווייץ את ועידת האו"ם נגד גזענות, אירוע שזכה לכינוי "דרבן 2". אף שהאו"ם עשה כמיטב יכולתו לקשור הילה של יוקרה לוועידה, בחרו כמה מן הדמוקרטיות המערביות החשובות להחרימה. איש לא שכח מה אירע שמונה שנים קודם לכן בדרום אפריקה. הוועידה שנערכה אז בעיר דרבן, ושאמורה הייתה לקדם סובלנות, נאורות ואהבת אדם, הפכה לפסטיבל גרוטסקי של שנאה יוקדת כלפי ישראל, הציונות והעם היהודי. בהתחשב בניסיון העבר, הודיעו ארצות הברית וישראל – ועמן קנדה, גרמניה, איטליה, הולנד, ניו זילנד ואוסטרליה – כי לא תיטולנה חלק ב"דרבן 2", לנוכח הסימנים הברורים שהעידו על כך שגם הפעם נועד האירוע החגיגי לשמש מפגן ראווה של אנטי-ציונות גורפת.

ואמנם, החשש פן תהפוך הוועידה לפארסה התאמת כבר ביומה הראשון, עם הופעתו של נשיא איראן, מחמוד אחמדינג'אד, בפני באיה. אחמדינג'אד, מכחיש שואה הקורא בגלוי להשמדת ישראל, ניצל את ההזדמנות כדי לתקוף שוב את המדינה היהודית ולהאשימה ב"גזענות ברברית". הדברים הבוטים נענו באקט מחאה פומבי של עשרות נציגים מן האיחוד האירופי, שקמו ממושביהם במהלך הנאום ועזבו את האולם. שווייץ, לעומת זאת, העדיפה לשחק משחק

אחר. נשיאה, הנס רודולף מרץ, העניק למנהיג האיראני קבלת פנים לבבית ונועד עמו במשך שעות ארוכות. לשניים הייתה, ללא כל ספק, סיבה להרעיף זה על זה גילויי חיבה פומביים: רק שנה קודם לכן חתמה חברת האנרגיה השווייצרית EGL על חוזה לייבוא חמישה מיליארד וחצי מטר מעוקב של גז טבעי מאיראן מדי שנה, בין 2011 ל-2035, תמורת סכום של קרוב לשלושים מיליארד דולר – עסקת ענק שחתרה תחת מאמצי האמריקנים להפעיל לחצים כלכליים על המשטר האיסלאמי הקנאי, המטפח שאיפות להתעצמות גרעינית. תגובתה של שווייץ לביקורת הבינלאומית שספגה עקב התקרבותה למשטר האיאתוללות הייתה צפויה. "אנחנו", אמר נשיאה, "מדינה נייטרלית".

שבועות ספורים לאחר הוועידה, במהלך חודש יוני, נהנה גם החמאס מהכנסת האורחים השווייצרית. משלחת מטעם הארגון, ובראשה מחמוד א-זהאר, ביקרה בז'נבה בהזמנת מכון מחקר מקומי. העובדה שארצות-הברית ומדינות האיחוד האירופי רואות בחמאס ארגון טרור ואוסרות על אנשיו להיכנס לתחומיהן לא הפריעה לדיפלומטים שווייצרים בכירים להיוועד עם שלוחיו. שבועיים לאחר מכן, עם היוודע דבר הביקור לתקשורת העולמית, נחלצה שרת החוץ של שווייץ, מישלין קלמיריי, להסביר את התנהגות ארצה. "חמאס הוא שחקן חשוב במזרח התיכון... ואי-אפשר להתעלם ממנו", הצהירה בריאיון עיתונאי.

הסובלנות המופלגת – הנעז לומר חמימות? – שמפגינה ברן כלפי טרוריסטים פלסטינים לא תפתיע את מי שטרח לעקוב אחר מעלליו של האקטיביסט השווייצרי ז'אן זיגלר, חבר הוועדה המייעצת למועצת זכויות האדם של האו"ם. זיגלר, שנבחר למשרה זו במרס 2008, לאחר מסע שתדלנות נמרץ במיוחד של ממשלת שווייץ, הוא מבקר חריף של ישראל ושל ארצות-הברית ומליץ יושר נלהב של ארגוני טרור ושל רודנים. בין היתר, הוא אחד המייסדים של הפרס לזכויות האדם על שם מועמר קדאפי, שבו זכה הוא עצמו ב-2002. בשנים האחרונות שב זיגלר והאשים את ישראל בפשעי מלחמה, כינה את עזה "מחנה ריכוז ענק" ואת חיילי צה"ל "שומרי מחנה הריכוז", ואף יצא בתקיפות נגד הריסת המנהרות שבאמצעותן הבריחו אנשי החמאס והג'יהאד האיסלאמי כמויות עצומות של אמצעי לחימה לתוך הרצועה. באותה רוח הצהיר ב-2006 כי החיזבאללה אינו ארגון טרור אלא "תנועת התנגדות לאומית". לנוכח התנהלותה של ממשלת שווייץ בעת האחרונה אפשר אולי להבין מדוע היא רואה ברדיקל בן ארצה אישיות ציבורית מן המעלה הראשונה, שאפשר וצריך להתהדר בפועלה; אחרי הכל, מי ראוי ממנו לייצג מדינה המתאמצת כל כך

להוכיח כי אין היא בעלת בריתן של הדמוקרטיה המערביות? (לסקירה מקפת על פועלו של ז'אן זיגלר ראה מאמרו של הלל נייער, "מהפכן החצר של האו"ם", חכרת 32, קיץ התשס"ח/2008).

אם סבור מאן דהוא שהדיפלומטיה השווייצרית אשמה רק בהקפדה יתרה על מדיניות של העדר משוא פנים, הרי נכונה לו הפתעה. ביולי השנה דיווחה סוכנות הידיעות השווייצרית כי מארחיו מאירי הפנים של אחמדינג'אד נוקטים עמדה צוננת יותר כלפי הדלאי לאמה, המנהיג הטיבטי הגולה. אף שהדלאי לאמה מטיף כל חייו למאבק לא־אלים בדיכוי – בניגוד מובהק למחמוד א־זהאר, למשל – החליטה ממשלת שווייץ להימנע מלקיים עמו פגישות רשמיות בעת ביקורו במדינה באוגוסט השנה. אין צורך בחשיבה קונספירטיבית נפתלת כדי להסיק כי ההחלטה התקבלה בלחצה של סין, שעמה מנהלת שווייץ מגעים מתקדמים לחתימה על הסכם סחר חופשי. בריאיון לרדיו אישרה שרת החוץ השווייצרית את החשדות. "זה זמן לא טוב, זו תקופה מסובכת, זה בלתי אפשרי עבורי ועבור עמיתי", אמרה קלמ־ריי. "בחרנו אפוא בפתרון שיהלום את מעמדו ואת תפקידו של הדלאי לאמה".

מתברר שהשווייצרים מתמחים במציאות פתרונות דיפלומטיים "הולמים" כאשר רודנים מנופפים מולם באצבע מאיימת; התרפסותם בפני העריץ הלובי, מועמר קדאפי, היא דוגמה מייצגת. ביולי 2008 נעצרו בז'נבה בנו של קדאפי, חניבעל, ורעייתו אלינה, לאחר שהכו נמרצות שני משרתים שנלוו אליהם. אף שהשניים שוחררו ממעצר כעבור יומיים, לאחר ששילמו דמי ערבות בסך חצי מיליון פרנקים שווייצריים, חמתם של הלובים בערה בהם להשחית. קדאפי הזועם פתח מיד במערכת איומים וסנקציות נגד המדינה שהעזה להניח את ידה על בנו: בין השאר, הוא הפסיק לחלוטין את ייצוא הנפט לשווייץ, משך ממנה הון לובי בסך חמישה מיליארד דולר, כינה אותה "מדינת מאפיה" בפסגת הג'י-8 והמטיר עליה חרפות וגידופים בכל הזדמנות. עבור השווייצרים היה זה כנראה קצת יותר מדי. באוגוסט 2009 יצא נשיאם לביקור בלוב, ובמחווה המזכירה את הליכתו המביכה של הקיסר היינריך הרביעי לקנוסה הודיע כי הוא "מתנצל מעומק לבו בפני העם הלובי על המעצר השגוי" של חניבעל קדאפי.

אין ספק כי המורשת השווייצרית מטפחת כמה תכונות אופי לאומיות ראויות לכל שבח – רצינות, קשיחות פיזית ודייקנות, למשל. הבושה, ככל הנראה, אינה אחת מהן. התבטאויותיהם ומעשייהם של מרץ וקלמ־ריי, כמו גם עברה הלא־רחוק של המדינה שהם מייצגים, הם הוכחה ניצחת לכך.

ה פלרטוט השווייצרי עם הרשע לא החל במהלך השנה החולפת. לפני שבעה עשורים, בתקופה האפלה ביותר בהיסטוריה האירופית, רשמה שווייץ פרק מביך במיוחד בתולדותיה; אף ששמרה על נייטרליות לכאורה לכל אורך מלחמת העולם השנייה, ואף נערכה לאפשרות ממשית של פלישה גרמנית, היא לא בחלה בשיתוף פעולה פיננסי פעיל עם המעצמה ההיטלראית. הבנק המרכזי של שווייץ שירת בפועל כחלפן הכספים העיקרי של הרייך השלישי ואפשר לגרמנים להפקיד במרתפיו את כמויות הזהב העצומות (בשווי כולל של כארבע מאות מיליוני דולרים) שבזזו ממדינות אירופה הכבושות ומקרבנותיהם היהודים. השווייצרים המירו כרבע מן הזהב הגזול למטבע קשה, שבאמצעותו רכשה גרמניה חומרי גלם וסחורות ממדינות נייטרליות אחרות. בלחצן של בעלות הברית צמצמו המדינות הנייטרליות הללו את היקף הסחר שלהן עם מעצמות הציר; לא כן שווייץ, שהוסיפה לסחור בזהב עד השבועות האחרונים של המלחמה, כשהיא משמנת בכך את שרשראות טנקי הפנצר הגרמניים.

העם היהודי אף הוא לא יזכור לטובה את התפקיד שמילאה שווייץ באירועי התקופה. עד שנת 1943 סירבה שווייץ לקלוט פליטים יהודים רבים בשטחה, בטענה ששעריה פתוחים רק בפני מי שנרדף על רקע פוליטי. רבבות בני אדם סוכנת מוות ריחפה מעל ראשיהם בשל מוצאם או דתם נמצאו אפוא בלתי ראויים לזכות בהגנתה של המדינה הנייטרלית. ב־1938 הגיעו ברלין וברן להסדר בעניין: בלחצה של ממשלת שווייץ (ובעיקר ביזמתו של ראש המשטרה הפדרלית השווייצרית, היינריך רותמונד), הסכימה גרמניה להחתים דרכונים יהודיים באות J כדי לסמן את האוכלוסייה ה"בעייתית" עבור שכנתה. בסך הכל גירשו הרשויות השווייצריות במהלך מלחמת העולם השנייה יותר מעשרים אלף פליטים יהודים; מרביתם נספו לאחר מכן. בני המזל שהצליחו להישאר במדינה הושמו במחנות הסגר כדי למנוע מהם להשתקע בה, ונדרשו לעזוב את תחומה זמן קצר לאחר המלחמה. לדברי ההיסטוריון השווייצרי אדגר בונז'ור, האחריות על מדיניותה האטומה והנצלנית של ארצו בתקופת השואה אינה נופלת רק על כתפיהם של הפקידים ומקבלי החלטות. "כל הדור הוא לא עמד במבחן והיה שותף לאשמה", כתב.

קשה לומר שהדורות הבאים עשו כל שאל ידם כדי להתנקות מן הכתם שדבק במדינתם. במשך עשרות שנים סירבו הבנקים השווייצריים להשיב לניצולי שואה ולקרוביהם הון יהודי שהופקד אצלם לפני מלחמת העולם ובמהלכה. רק

ב-1998, בעקבות מערכה ציבורית ומשפטית ממושכת ועיקשת, ניאותו הבנקים להעמיד קרן של מיליארד ורבע דולרים כדי לפצות את יורשי המפקידים, את הפליטים שאת פניהם השיבה שווייץ ריקם ואת מבקשי המקלט שהועסקו בה בעבודות כפייה. סטיוארט א' אייזנשטט, שגריר ארצות-הברית לאיחוד האירופי, שמילא תפקיד מכריע בחשיפת העוול ובאילוץ של שווייץ לתקנו, מדגיש בספרו צדק לא מושלם כי "תהליך השבת הרכוש בשווייץ אינו סיפור של הצלחות קלות או של צדק אידיאלי. הבנקים השווייצריים נהגו במקרה בטוב בחוסר רגישות, ובמקרה הרע בעוינות... הממשלה השווייצרית לא שיתפה פעולה. רק באמצעות מאמצים דיפלומטיים של ממשלת ארצות-הברית, איומים בסנקציות ובחרם על ידי עורכי דין וארגונים יהודיים, תביעות ייצוגיות ומשא ומתן קשה, הצלחנו, עמיתיי ואני, להשיג תוצאות הרבה מעבר לציפיות". אייזנשטט מספר שהמשא ומתן הקשוח שניהל עם הבנקאים ועם ממשלת ברן הביא לליבוי האנטישמיות בשווייץ. קריקטורה שפורסמה באותה העת בעיתונות המקומית הציגה יהודי אוחז במכבש, מועך את שווייץ והופך אותה לעיסת זהב.

החשבון ההיסטורי הארוך של העם היהודי עם שווייץ רק ליבה את הכעס שחשו ישראלים ויהודים רבים לנוכח התרועעותה של המדינה האירופית עם הגרועים שבאויביהם. בעקבות פגישתו של הנס רודולף מרץ עם אחמדינג'אד החזירה ישראל את שגרירה בשווייץ להתייעצות, ונשיא המדינה, שמעון פרס, הצהיר כי "יש גבול גם לנייטרליות של שווייץ". אלא שהמחאות הדיפלומטיות נפלו, כך נראה, על אוזניים ערלות. העיתונאי נדב איל, שפרסם מאמר נזעם וסרקסטי בעניין זה בעיתון מעריב, הציע אפיק פעולה אחר:

כסף מדבר. אולי גם הכסף שלנו יכול לדבר. אנשי עסקים ישראלים שמחזיקים במניות של בנקים שווייצריים עשויים למכור אותן. ככה, בחטף. משרד האוצר יכול לעודד אותם לעשות זאת, בדרכיו המסתוריות. הכנסת, מצדה, יכולה לנקוט כמה צעדים מכאיבים כלפי ענף הייצוא המצטיין של שווייץ – הסודיות הבנקאית שהיא מציעה לאלה שיש להם מה להסתיר.

אגב, אפשר לשער, וזה הימור פרוע ממש, שיש לבנקים השווייצריים אי-אלו לקוחות יהודים. אולי אפשר לשכנע אותם שיפקידו את הכסף בבנקים אחרים, כאלה שממשלתם אינה להוטה לחלק טובלרון לרודנים ולטרוריסטים עם עניין במיוחד בהרג יהודים.

לתרעומת שמביע איל יש ללא ספק סיבה מוצדקת, וייתכן שראוי לשקול מקצת מהצעותיו. אולם תהא זו טעות להאמין שהבעיה מתחילה ונגמרת בשווייץ. בסופו של דבר, המדיניות השווייצרית היא רק מקרה קיצוני; היא מבטאת בדרכה הבוטה, המקוממת, גישה הקוסמת עדיין לרבים מאוד, באירופה ומחוצה לה – גישה הגורסת כי בעולם שבו מתנהל משחק לחיים ולמוות בין יריבים חמושים, המקום הבטוח ביותר הוא על הטריבונוט.

בזמנים עברו היה היגיון לא-מבוטל בהנחה הזו. כאשר אימצה שווייץ את העמדה הנייטרלית במאה השש-עשרה, לא הייתה לה ברירה אחרת; כמדינה שבה חיות זו לצד זו קהילות בעלות מורשות תרבותיות ולשוניות שונות, נגזר עליה להתמודד לא רק עם סכנת כיבוש זר, אלא גם עם איום השסע הפנימי. בחירתה בנייטרליות הייתה הצעד הנכון בנסיבות האלה, ואף לא הייתה בעייתית במיוחד מבחינה ערכית. ככלות הכול, במאבקי הכוח שניטשו לאורך מאות שנים בין השליטים האירופים, ולאחר מכן בין מדינות הלאום של היבשת, לא החזיק שום צד ביתרון מוסרי מהותי על יריבו.

במאה העשרים השתנתה התמונה מן היסוד. מלחמת העולם השנייה והמלחמה הקרה שהחלה לאחריה לא היו עימותים גיאופוליטיים בין צדדים שקולים מבחינה מוסרית; הן היו התנגשויות ענק בין השקפות עולם אשר ביקשו להניע את האנושות בכיוונים מנוגדים. הן הציבו חברות פתוחות מול חברות סגורות; דמוקרטיה המכבדות את זכויות האדם מול רודניות הנשענות על מנגנוני שעבוד ורצח המוני; פלורליזם וסובלנות (שלוו לא פעם, יש להודות, בחירוק שיניים) מול אידיאולוגיות המבקשות להכחיד את האחר ואת השונה. המערכה הניטשת כיום בין המערב ובעלי בריתו ובין האיסלאם הרדיקלי אינה שונה מבחינה זו. מעשי הזוועה שחוללו מוסלמים קיצוניים באפגניסטאן, בעיראק, בסודאן, בסומליה, באלג'יריה, בישראל – ובל נשכח את ניו יורק – מבהירים מעל לכל ספק שגם הפעם ניצבים שוחרי החירות מול רוע מוחלט, חסר מעצורים, נטול עכבות.

במערכה כזו אין מקום לנייטרליות ואף לא לפאסיביות, לשוויון נפש או למורך לב. היא דורשת התגייסות ומחויבות מלאות. למרבה הצער, שווייץ אינה המדינה היחידה שבחרה באפשרות הקלה של "חיים ללא חרפה, אך בלי קורט שבח", בלשונו של דנטה. גם מדינות שהצהירו על נכונותן להילחם להגנת העולם החופשי מעדיפות לפעמים להימנע מפעולה נחרצת ולהניח לקנאים שמנגד להתחמש ולהיערך למלחמה. ישראל נאלצת לחזות בהתקדמות פרויקט הגרעין

האיראני, המסכן את עצם קיומה, בעת שבארצות-הברית ובאירופה - שלא לדבר על סין ורוסיה - מוסיפים המדינאים לדון ב"נתיבים דיפלומטיים" ולהזהיר מפני "שריפת גשרים" ביחסים עם העולם המוסלמי. וכאשר נשיא ארצות-הברית מצהיר, בתגובה רשמית ראשונה לזיוף תוצאות הבחירות לנשיאות באיראן ולדיכוי ההמונים שמחו כנגדו, כי "לא יהיה זה פרודוקטיבי" מצד ארצו להתערב במתרחש, הוא נשמע כמי שמחרה מחזיק אחר דבריו של אותו קדוש שווייצרי פופולארי מן המאה החמש-עשרה, ניקולס מפלואה, שיעץ לצאן מרעיתו "להימנע מלהתעסק בענייני אחרים".

ההיסטוריה מראה שלעתים אין מנוס מ"להתעסק בענייני אחרים", לפני שהם הופכים, בעל כורחך, לענייניך שלך. "פייסן הוא אדם המאכיל תנין - בתקווה שהחיה תטרוף אותו אחרון", אמר פעם וינסטון צ'רצ'יל. אם ברצוננו למנוע אסון, עלינו להתייצב בנחישות נגד הטורפים, כמו גם נגד אלה המוסיפים לפטמם.

אסף שגיב

תשרי התש"ע / ספטמבר 2009